

**Міністерство культури України
Харківська державна академія культури**

Кафедра телерепортерської майстерності

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА

(назва навчальної дисципліни)

**Робоча програма
та методичні матеріали навчальної дисципліни**

**Освітня програма «Телерепортерство»
«Оператор телебачення» «Режисура телебачення»**

напря́м підготовки 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»
факультет кіно-, телемистецтва

Харків, 2019

УДК 808,5:075.2](073)

М 74

Друкується за рішенням ради факультету кіно-, телемистецтва за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» (протокол № 5 від 30 січня 2019 року)

Рекомендовано кафедрою телерепортерської майстерності (протокол № 6 від 21 січня 2019 року)

Розробник:

Логінова Тетяна Олександрівна, заслужений працівник культури України, старший викладач кафедри телерепортерської майстерності

Рецензент:

Кікоть Антоніна Андріївна, доктор мистецтвознавства, професор

М 74 МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА: робоча програма та методичні матеріали навчальної дисципліни для студентів 1-го курсу спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» / Харк. держ. акад. культури; розробник :Т. О. Логінова — Х. : ХДАК, 2019. — 43 с.

Мета курсу – допомогти розвинути компетенції, необхідні для формування у студентів 1-го курсу професійного рівня майбутніх працівників аудіовізуальної сфери – телережисерів, операторів та телерепортерів, виховання слухового контролю за своєю мовою та мовою оточуючих, вміння контролювати мову у аудіовізуальних творах уявлень про специфіку роботи в аудіовізуальному мистецтві

© Харківська державна академія культури, 2019 р.

© Логінова Т. О., 2019 р.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань: Гуманітарні науки	Обов'язкова
	Напрямок підготовки: 02 «Культура і мистецтво»	
Індивідуальне науково-дослідне завдання <i>розгорнутий літературний аналіз прозового або віршованого тексту (на вибір)</i>	Спеціальність: 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» Освітня програма: Телерепортерство, Оператор телебачення, Режисура телебачення	Рік підготовки:
		1-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр
		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 самостійної роботи студента - 4	Ступінь: бакалавр	Лекції
		17 год.
		Практичні
		66 год.
		Самостійна робота
		65 год.
Індивідуальні завдання: 2год.		
Вид контролю: іспит.		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання —85/65

Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма нормативної навчальної дисципліни циклу дисциплін практичної професійної підготовки «Мовленнєва культура» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за першим (бакалаврським) рівнем за спеціалізаціями «Телерепортерство», «Режисер телебачення», «Оператор телебачення».

Предметом навчальної дисципліни «Мовленнєва культура» є освоєння особливого різновиду літературної мови, що відображає специфіку взаємодії усної та письмової форми мови, як результату розвитку мистецтва слова на телебаченні, в аудіовізуальному мистецтві, його техніки та культури.

Мета навчальної дисципліни – забезпечити професійний рівень майбутніх працівників аудіовізуальної сфери – телережисерів, операторів та телерепортерів, виховання слухового контролю за своєю мовою та мовою оточуючих, вміння контролювати мову у аудіовізуальних творах.

Завдання навчальної дисципліни:

- усвідомлення феномену «телевізійної мови» в загальному розвитку культури;
- оволодіння основами теорії мистецтва телевізійного мовлення;
- практичне засвоєння зовнішньої та внутрішньої техніки, словесної дії, її суті та функції.

III. Вимоги до знань, умінь та навичок

У результаті вивчення дисципліни студент повинен сформувати наступні **спеціальні (фахові) компетентності**:

ФК11. Знання історії, теорії мистецтва (культури), специфіки його видів як творчого відображення дійсності та специфічної форми суспільної свідомості, людської діяльності.

ФК12. Здатність до створення художнього образу засобами аудіовізуального мистецтва, використовуючи асоціативно-образне мислення та чуттєве сприйняття оточуючої дійсності.

ФК13. Спроможність спостерігати, відбирати, розрізняти, типологічно доцільно компонувати, цілеспрямовано формувати і використовувати інформаційний, виразний, образний змістовні рівні аудіовізуального твору.

ФК16. Спроможність організовувати знімально-постановочну роботу над екранним твором.

ФК17. Вміння здійснювати керівництво творчо-технологічною групою, моделювати екранний продукт тощо.

ФК19. Розуміння ролі цільової аудиторії в процесі виробництва і споживання масової інформації, знання специфіки аудиторії сучасних ЗМІ та основних методів її вивчення.

ФК20. Уміння використовувати термінологію (лексичні одиниці) відповідно до мовних та етичних норм і потреб, вимог стилю з урахуванням поставленої мети та специфіки аудіовізуального твору.

Згідно з **програмними результатами** вивчення дисципліни, студент:

1. Усвідомлює значення мистецтва в загальнокультурній еволюції людства, класифікує види, стилі, художні школи та течії, аналізує основи їх художньої мови.

2. Володіє культурою мислення, аналізує та обробляє інформацію, встановлює зв'язки зі вже набутими знаннями.

3. Володіє державною мовою України, культурою висловлювання, вмінням логічно будувати власне мовлення (письмове та усне), дотримуватись основних правил оформлення документації.

4. Володіє іноземною мовою в обсязі, необхідному для спілкування в соціально-побутовій та професійній сферах, перекладати фахові тексти зі словником.

5. Усвідомлює колективну природу творення, необхідність взаємодії зі співтворцями та творчо-виробничими виконавцями на шляху від задуму до практичної його реалізації. Демонструє здатність осмислення, аналізу та критичного ставлення до власних та колективних ідей.

6. Чітко уявляє компонентний склад аудіовізуального твору, розуміє природу, характеристики і властивості кожного з них, можливості взаємодії.

7. Виявляє пошукову активність у ситуації, що вимагає вирішення, збирає факти, аналізує, моделює майбутні результати.

8. Розуміє та використовує поняття «тема» як необроблений життєвий матеріал, вміє спостерігати, цілеспрямовано відбирати, типологічно компонувати, віднаходити у сукупності фактів поведінкові, соціально значущі прояви.

9. Тлумачить слово як складову аудіовізуального образу. Усвідомлює суть та функції словесної дії. Володіє знаннями фонетичних, орфоепічних, лексичних, граматичних, семантичних та стилістичних норм української мови. Вміє виявити та відкоригувати помилки в усній та письмовій мові. Використовує в професійній діяльності палітру різноманітних мовних засобів виразності. Володіє навичками органічного поєднання слова з контекстом аудіовізуального твору.

10. Вміє розробити концепцію аудіовізуального твору, формулює основні цілі та методи їх досягнення. Чітко і грамотно доносить задум, здатен передбачити способи реалізації, аналізує їх варіанти та обирає оптимальний.

11. Тлумачить екранний твір не тільки як художньо-інформаційний продукт, а й як комерційний проект. Визначає конкурентну здатність творчого проекту та потенційну аудиторію. Здійснює планування творчого процесу, враховуючи технологічні та технічні особливості. Визначає на основі аналізу творчого процесу найбільш адекватні методи роботи.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни є: оцінювання студентів за усі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямовані на опанування навчального навантаження з освітньої програми.

Види контролю:

- 1) поточний контроль – опитування, тестовий контроль, звіти за виконання практичних завдань, публічні покази семестрових робіт;
- 2) підсумковий контроль – іспит або залік (усні, письмові екзамени, диференційований залік).

У результаті вивчення дисципліни студент повинен:

Знати:

- головні поняття мовленнєвої культури;
- базові основи техніки дихання;
- техніку мовлення;
- особливості роботи з текстом в різних художньо-публіцистичних жанрах;
- особливості роботи над поетичним, описовим та подієвим текстом

Уміти:

- самостійно підготувати дихальний та мовленнєвий апарат до роботи;
- виправляти особисті мовленнєві дефекти;
- володіти звуковисотним співвідношенням роботи в різних регістрах.

Мати навички:

- Роботи з текстом різного ступеню складності.

Критерії оцінювання успішності навчальної діяльності

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	Критерій оцінювання
90 – 100	A	відмінно	<p>Студент засвоїв всі теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Володіє технікою дихання та технікою мовлення, засвоїв вправи у активному пластичному русі. Виконав всі творчі завдання, володіє основами логіки читання складних текстів та нормативною вимовою. У виконуваних художніх текстах володіє здатністю мислити подіями, відчуває логічну побудову твору та спілкуватися з глядачем.</p>
82-89	B	добре	<p>Студент засвоїв теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Володіє технікою дихання та технікою мовлення на достатньому рівні, засвоїв вправи у активному пластичному русі, але не володіє опорним диханням та погано відчуває перепади інтонаційних регістрів. Читає складні тексти заздалегідь підготовлені, але не досконало володіє виконанням художнього тексту.</p>
74-81	C		<p>Студент не достатньою мірою засвоїв теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Недосконало володіє технікою дихання та технікою мовлення. Виконує вправи у активному пластичному русі, але не володіє опорним диханням та не відчуває перепади інтонаційних регістрів. Не зчитує складні тексти з листа, навіть заздалегідь підготовлені, неемоційно виконує художній текст.</p>

64-73	D		Студент погано засвоїв теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Не володіє технікою дихання та технікою мовлення. Виконує вправи у активному пластичному русі, але не володіє опорним диханням та не відчуває перепади інтонаційних реєстрів. Не зчитує складні тексти з листа, навіть заздалегідь підготовлені, неемоційно виконує художній текст.
60-63	E	задовільно	Студент погано засвоїв теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Не володіє технікою дихання та технікою мовлення. Виконує вправи у активному пластичному русі, але не володіє опорним диханням та не відчуває перепади інтонаційних реєстрів. Не зчитує прості тексти з листа, навіть заздалегідь підготовлені, помиляється та зупиняється під час виконання художнього твору
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	Студент не засвоїв теми та практичні завдання, передбачені програмою дисципліни. Не володіє технікою дихання та технікою мовлення. Погано виконує вправи у активному пластичному русі, не володіє опорним диханням, не відчуває перепади інтонаційних реєстрів. Не зчитує прості тексти з листа, навіть заздалегідь підготовлені, не вивчив виконавську програму художніх творів (віршована та прозова форми)
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Студент не відвідував занять з неповажних причин, та не засвоїв жодної з тем, передбачених програмою.

1. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Дихання та голос

Тема 1. Мета, завдання, специфіка культури мови.

Тема 2. Анатомія та фізіологія мовного апарату. Типи дихання.

Тема 3. Теорія голосоутворення та її основні фактори. Комплекс лікувальної гімнастики з дихання за системою О.М. Стрельникової та К.П. Бутейка.

Розділ 2. Орфоепія та дикція

Тема 1. Основні поняття орфоепії

Тема 2. Основні орфоепічні правила сучасної української літературної мови.

Тема 3. Дикція як засіб художньої виразності на телебачення

Розділ 3. Логіка мови

Тема 1. Поняття про мовні такти та різновиди пауз.

Тема 2. Логічний наголос. Логічна інтонація. Логічна перспектива

Тема 3. Пунктуаційні знаки та їх мелодика.

Структура навчальної дисципліни

№ п/п	Назва розділів, тем	Усього	Лекцій	Сем.	Практ	Сам. роб.	Форми
1	2	3	4	5	6	7	8
Розділ 1. Дихання та голос.							
1	Мета, завдання, специфіка культури мови		3		3	3	
2	Анатомія та фізіологія мовного апарату. Типи дихання		2		7	6	

3	.Теорія голосоутворення та її основні фактори. Комплекс лікувальної гімнастики з дихання за системою О.М. Стрельникової та К.П. Бутейка.		2		8	8	
Розділ 2. Орфоепія та дикція							
4.	Основні поняття орфоепії		2		8		
5.	Основні орфоепічні правила сучасної української літературної мови.		2		8	8	тест
6.	Дикція як засіб художньої виразності на телебачення		2		8	8	
Розділ 3. Логіка мови							
7	Поняття про мовні такти та різновиди пауз.		2		8	8	
8	Логічний наголос. Логічна інтонація. Логічна перспектива		2		8	8	
9	Пунктуаційні знаки та їх мелодика		2		8	8	
	Всього		17		66	65	Іспит

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Досконало оволодіти змішано-діафрагматичними типами дихання в різних положеннях тіла та у русі; використання його переваги у процесі мовлення; свідомо керувати м'язами дихального апарату.	10
2	Оволодіння непомітним добром повітря в умовах телевізійної студії.	8

3	Виявити природні голосові можливості студентів, розвинути і збагатити їх для професійного звучання; очистити від тембрових вад; навчити правильно користуватися резонаторами та регістрами; виробити зібраність, дзвінкість, гнучкість звуку, набути витривалості та гнучкості, розширити діапазон	8
4	Засвоєння правил української та російської літературної вимови та практичне бездоганне володіння ними у процесі мовлення.	8
5	Виховання чіткості у вимові правильної артикуляції кожного звуку та виправлення мовних вад.	8
6	Розкриття авторських думок твору через правильне засвоєння найхарактерніших мовноінтонаційних структур, вкладених у ряд певних загальних правил логічного читання.	8
7	Оволодіння мистецтвом розповіді у найтіснішій взаємодії з технікою мови.	8
8	Удосконалення культури мовлення; збагачення голосової палітри; використання контрастного звучання висоти, сили, ритму, тембрового забарвлення голосу; розвиток діапазону, закріплення правил логічного читання як у прозі так і у вірші.	8
	Разом	66

Самостійна робота

N з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Комплекс лікувальної гімнастики з дихання за системою О.М. Стрельникової та К.П. Бутейка.	15
2	Вади вимови і засоби їх усунення	15
3	Самостійний розбір байки за наведеним зразком. Робота над текстом	10
4	Орфоепія сучасної літературної російської мови.	10
5	Віршована мова, основи віршування.	15
	Разом	65

Тема 1. Особливості фізіологічного та фонаційного дихання. Типи дихання.

Вступні заняття з цього розділу присвячуються анатомії та фізіології мовного апарату, вивченню процесу звукоутворення, першоосною якого є фонаційне дихання. Від цього залежить не тільки інтенсивність роботи всіх голосових органів (їх повнозвучність, сила, легкість, висота), а й правильна вимова звуків.

Студенти повинні знати про різні типи дихання (високий, або ключичний; середній, або грудний; низький, або діафрагмальний; змішано-діафрагмальний), їх ознаки і при потребі вміти їх застосовувати. Глибина, частота, та „близькість” як необхідні якості фонаційного дихання.

Навички „переключення” дихання у забезпеченні якісного звучання у будь-яких мовленнєвих ситуаціях.

Практичні завдання: Тренування дихання у гімнастичних вправах. Спеціальні вправи для тренування дихання.

Самостійна робота: Засвоєння вправ на засвоєння фонаційного типу дихання..

Хід практичної роботи ДЫХАНИЕ

Дыхание не только обеспечивает жизнедеятельность организма, дыхание еще определяет "срок годности", долголетия в нашей профессии. От дыхания зависят тембр голоса, прелести и погрешности дикции и, наконец, способность произносить в случае необходимости длинные фразы на одном дыхании, словно играючи. И, повторяю, дыхание позволяет голосу профессионала долго не стареть, оно оздоравливает легкие, а следовательно, и весь организм человека. Различают несколько типов дыхания.

КЛЮЧИЧНОЕ

Самое неглубокое и потому малоэффективное. Он приподнимает плечи, а ключицы в это время сдавливают основание шеи, затрудняя свободное звукообразование. Полость груди не становится резонатором, придающим голосу большую звучность, объемность.

ГРУДНОЕ

Более полное, чем ключичное, но и оно недостаточно подключает к дыханию самую обширную, нижнюю часть легких. У этого дыхания есть еще один недостаток - частое поднятие и опускание грудной клетки утомляет человека.

ДИАФРАГМЕННОЕ

Его еще называют реберно-диафрагменным. Многие педагоги считают это дыхание самым предпочтительным. Я решительный сторонник такого дыхания. Именно в нем залог долгой свежести голоса. Грудь, плечи, шея, ключицы при таком дыхании абсолютно не напряжены, ничто не сдавливает мышц гортани, воздух минует путь свободно, мягко, плавно и продолжительно, не раздражая связок. Мой педагог Е.А.Юзвickaя говорила, что при диафрагменном дыхании "хоть трехчасовой доклад читай! Мышцы живота устанут, а связки будут свежими"! И я проверял это неоднократно на своем опыте. Как усвоить такое дыхание?

Если есть возможность, покажитесь хотя бы для первого урока знающему делу педагогу. Если такого педагога у вас нет, то начинайте учиться самостоятельно. Упорство и последовательность должны принести хороший результат. Итак, начнем.

Встаньте.

Ладонь левой руки положите на верх живота. Ладонью правой руки обхватите нижние ребра (большой палец обхватывает их со спины, остальные спереди). Вдохните носом. Живот (под ладонью левой руки) должен выпятиться вперед.

Задержите дыхание на две секунды. Подтяните внутрь самый низ живота. Нижние ребра от этого слегка раздвинутся. Теперь начинайте выдох. Рот слегка открыт, выдыхайте беззвучно, мягко, медленно. Приложите ладонь ко рту. Она должна ощущать тепло и даже легкую влажность. Сначала постепенно должен опадать живот, а под самый конец выдоха и нижние ребра.

ТРУДНО? Да.

Но на первых порах.

Если будете заниматься внимательно и регулярно, то через какое-то время это дыхание станет для вас автоматическим.

Если правильно набирать дыхание стоя у вас не получается, лягте на плоский диван, сделайте вдох - живот должен подняться. Потом это будет у вас получаться и стоя.

Почему этот тип дыхания так важен для человека читающего? Он подключает к дыханию нижние участки легких, которые при других типах дыхания почти не задействованы. А именно нижние части легких являются истинным "резервуаром" для большого запаса воздуха. Ведь что такое диафрагма? Это своего рода мускулистый купол над желудком. Когда вы набираете воздух,

диафрагма становится плоской, освобождая место для набора воздуха в нижнюю часть легких. Легкие при этом прекрасно вентилируются, а мы получаем возможность читать длинные фразы без напряжения.

ПОМНИТЕ: вдыхать надо через расширенные ноздри. Педагог Э.М.Чарели, например, считает, что вдох через рот деформирует лицо, которое становится от этого длиннее. Я уже не говорю о том, что при дыхании через рот в организм попадает масса вредных частиц воздуха.

Вдыхая, следите за тем, чтобы при этом ни в коем случае не поднимались плечи, не вздымалась грудь, чтобы были неподвижными ключицы. Двигутся только живот и нижние ребра. Все остальное абсолютно неподвижно. Тщательно контролируйте себя на первых порах перед зеркалом, пока не убедитесь, что выполняете упражнение правильно. И не переходите к следующему упражнению, пока не освоили предыдущее.

Когда научились правильно делать вдох и выдох, приступайте к упражнениям, способствующим развитию дыхания, увеличению его запасов и наиболее рациональному расходованию набранного воздуха. Но перед этим **несколько предварительных советов.**

1. Некоторые педагоги сначала рекомендуют "прочистить нос". Для этого вдыхайте через одну ноздрю (другая зажата пальцем), а выдыхайте через другую, меняя при этом "функции" ноздрей. Делайте это мягко, без усилий, но достаточно глубоко, словно вам нравится аромат любимого цветка.
2. Зажгите свечу и сделайте так, чтобы во время выдоха (в данном случае выдох делайте уже через рот) свеча была сантиметрах в десяти от рта. Желательно, чтобы пламя свечи колебалось минимально.
3. Набирая воздух, не сопите и не надувайте живот до предела. Упражнения не должны вызывать у вас ощущения непосильной работы. С самого начала приучайте себя получать своего рода удовольствие от того, что вы вдыхаете плавно, мягко, "чувствуя аромат". Выдыхайте без толчков, постепенно, поначалу ни в коем случае не гонясь за рекордно долгим выдохом.

4. Если во время упражнения вы начинаете видеть "искры" перед глазами или у вас начинает кружиться голова, прекращайте упражнение и в следующий разделайте его менее продолжительное время и с меньшими усилиями. Постепенно ваш организм привыкнет к более полному кислородному обогащению и "светлячки" с головокружением исчезнут, а продолжительный выдох придет попозже.

ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ УПРАЖНЕНИЯ			
ДЕНЬ	ВДОХ (сек)	ЗАДЕРЖКА (сек)	ВЫДОХ (сек)
ПЕРВЫЙ	3	3	3
ВТОРОЙ	3	4	3
ТРЕТИЙ	3	5	3
ЧЕТВЕРТЫЙ	3	5	4
ПЯТЫЙ	3	5	6
ШЕСТОЙ	4	5	5
СЕДЬМОЙ	5	5	5

Занимайтесь каждым упражнением не более полутора минут в день, то есть упражнения, рекомендуемые на день, надо повторять до десяти раз. Во второй день два раза повторите упражнение первого дня, потом 9-10 раз второго. На третий день два раза повторите упражнение второго дня, потом 9-10 раз третьего дня. И так далее. Если вы почувствовали, что предварительные упражнения у вас получаются без усилий, переходите основным упражнениям.

ОСНОВНЫЕ УПРАЖНЕНИЯ

(можно растянуть на десять дней)

ДЕНЬ	ВДОХ (сек)	ЗАДЕРЖКА(сек)	ВЫДОХ (сек)
ПЕРВЫЙ	5	5	6
ВТОРОЙ	5	5	7
ТРЕТИЙ	5	5	8
ЧЕТВЕРТЫЙ	5	5	9
ПЯТЫЙ	5	5	10
ШЕСТОЙ	6	5	10
СЕДЬМОЙ	7	5	10
ВОСЬМОЙ	8	5	10
ДЕВЯТЫЙ	9	5	10
ДЕСЯТЫЙ	10	5	10

Обратите внимание на то, что задерживать дыхание более чем на 5 секунд не рекомендуется. Вдох и выдох можете удлинять до 10 секунд, а если получится (хотя бы ради спортивного интереса), то и больше. Вспомните про зажженную свечу. Ее пламя должно слегка отклоняться, но только без рывков. Никогда не переходите к новому упражнению, пока вам не стало легко делать предыдущее. *Первые* два месяца занимайтесь не более полутора минут в день. Затем можете увеличить продолжительность до двух минут. И помните: "светлячки" перед глазами, сердцебиение и головокружение - это признак того, что вы слишком усердствуете и вам следует уменьшить продолжительность занятия. В таком случае на развитие дыхания у вас уйдет *несколько* больше времени, чем у тех, кто здоровее вас, но неприятные ощущения не надо преодолевать силой. Потом они пройдут сами, не вредя вашему здоровью.

Тема 2. Тема 2. Активізація м'язів «мовного поясу». Опора дихання

Для опрацювання змішано-діафрагмального типу дихання, яким користуються для постановки мовного голосу, необхідно усвідомити його переваги і особливості.

На практичних заняттях ведеться робота по засвоєнню цілого ряду спеціальних вправ, розроблених у сучасній методиці сценічної мови: виробляється найбільш органічний і гігієнічний процес носового дихання; тренуються дихальні м'язи „мовного поясу” (діафрагма та черевні), що регулюють вдихання та видихання і створюють необхідну „опору” звукові, а також грудної клітки, які забезпечують відсутність зовнішніх ознак і сприяють вільному нормальному положенню голосового апарату.

Практичні завдання: Тренінг проводиться не тільки в статичі (стоячи, сидячи, лежачи), а й під час руху (нахилянь, підстрибувань, пробіжок тощо).

Самостійна робота: Виконання вправ на засвоєння опори дихання.

Хід практичної роботи

1. Речевая разминка

Цель речевой разминки заключается в том, чтобы настроиться на работу, осознать диапазон своего голоса, привить определенную культуру пользования речевым аппаратом, воспитать у студентов

чувство ответственности и за то, что они говорят, и за то, как они произносят речь, чтобы они научились фиксировать внимание на исполнительской стороне своей и чужой речи. Упражнения по технике речи необходимы практически всем студентам: одним они помогают исправлять недостатки речи, другим – не терять приобретенные ранее навыки, всем – позволяют настроиться на урок и подготовить речевой аппарат к говорению.

Речевая разминка направлена на решение нескольких задач: совершенствование четкости произношения, развитие дикции, правильного дыхания; кроме того, она способствует формированию выразительности речи, развитию основных приемов выразительного чтения.

Речевая разминка включает в себя несколько этапов:

Первый этап речевой разминки – дыхательные упражнения, так как правильное речевое дыхание – основа речи. Этот этап разминки решает следующие задачи: научить различать элементы речевого дыхания (вдох, выдох, задержка дыхания, добор воздуха); выработать умение делать правильный вдох (носом); научить «увеличивать объем легких» за счет правильно распределенного воздуха; развивать умение правильно выдыхать.

Второй этап речевой разминки – это артикуляционные упражнения, цель которых «разогреть» мышцы языка, щек, губ, что обеспечит им наибольшую подвижность при говорении («вкусное варенье», «почистим зубки», «лошадка» и т.д.)

На третьем этапе речевой разминки, его мы называем «Не запутайся в звуках!», нужно продемонстрировать смысловоразличительную функцию четкого артикулирования звуков, добиваться отчетливого произнесения похожих по звуковому составу слов или групп слов, уметь слышать артикуляционные недочеты в своей и чужой речи.

На четвертом этапе, мы его называем «Не сломай язык», работаем над произнесением разных сочетаний звуков; демонстрируем образцы четкого проговаривания скороговорок в любом темпе. Начинаем работу с коротких легких текстов. Главная задача: научить отчетливо, произносить каждый звук, обращать внимание на работу губ, положение языка, правильное дыхание.

2. Дыхательная разминка

Дыхательная разминка – действенный метод кинезотерапии, она увеличивает объём выдыхаемого и вдыхаемого воздуха, с последующей локализацией выхода, тренирует его глубину, ритмичность, всемерно способствуя постановке диафрагмально-речевого дыхания, нужного для коррекции различных речевых аномалий.

2.1. Упражнения на дыхание

«Снег»

Студенту предлагается подуть на вату, мелкие бумажки, пушинки и тем самым превратить обычную комнату в заснеженный лес. Губы должны быть округлены и слегка вытянуты вперёд. Желательно не надуть щеки, при выполнении этого упражнения.

«Дудочка»

Предложите студенту высунуть узкий язык вперед, слегка касаясь кончиком языка стеклянного пузырька. Выдувать воздух на кончик языка так, чтобы пузырек засвистел, как дудочка.

«Цветочный магазин»

Глубоко медленно вдохнуть через нос, нюхая воображаемый цветочек, чтобы выбрать самый ароматный.

«Косари»

Это упражнение можно выполнять так: на замахе делается вдох и «отведение косы» в сторону, на скручивании диафрагмы – выдох и «взмах косой».

«Фокус»

Это упражнение с кусочком ваты, которое подготавливает к произнесению звука [р]. Вата кладётся на кончик носа. Студенту предлагается вытянуть язык, загнуть его кончик вверх и подуть на ватку, чтобы сдуть её с носа.

«Свеча»

Студенту предлагается дуть на узкую полоску бумаги – «огонёк горящей свечи» так, чтобы не задуть её, а лишь немного отклонить «пламя». Дуть нужно долго, аккуратно, потихоньку.

«Греем руки»

Студенту предлагается контролировать выдох ладонками – дуем на ладонки. Это же упражнение используем при постановке свистящих и шипящих звуков. Студент ладонкой контролирует правильность своего произношения. Если «ветерок» холодный,

«зимний», значит звук [с] произносится правильно. При произнесении звука [ш] «ветерок» тёплый, «летний», ладошки греются.

Ветер и листья»

Вдох на выдохе, раскачиваясь с поднятыми руками, продолжительно произносят «Ф», затем на одном выдохе – ступенчато произносят звук «П» и постепенно опускают руки вниз (листья падают).

«Пузырь»

Надувайся пузырь, надувайся большой, да смотри не лопни... Лопнул: ш-шш-ш (руки разводят в стороны, хлопок)

«Математик»

Счет на выдохе от 1 до 5 и обратно; добрать воздух – счет до 5; добрать воздух от 5 до 1.

«Шарик»

Надувала кошка шар, а котенок ей мешал: Подошел и лапкой – топ! А у кошки шарик – лоп! Ш- Ш- Ш...

«Пчелки»

Глубокий вдох – на выдохе громко считаем до тех пор, пока не кончится воздух

Как-то	раз	пчела	мед
--------	-----	-------	-----

В улей принесла (глубокий вдох) раз пчела, два пчела...

«Медвежата»

Представить, что маленькие медвежата и просят у мамы медведицы кушать. Слова нужно произносить протяжно, баском, четко произнося звук «М».

Мам, меду б нам. Мам, молока бы нам. Мам, малины б нам и т.д.

«Обрызгайте бельё водой» (в один приём, три, пять)

Глубокий вдох и имитация разбрызгивания воды на бельё.

3. Артикуляционная гимнастика

Артикуляционная гимнастика – это совокупность специальных упражнений, направленных на укрепление мышц артикуляционного аппарата, развитие силы, подвижности и дифференцированности движений органов, участвующих в речевом процессе.

Цель артикуляционной гимнастики – выработка полноценных движений и определенных положений органов артикуляционного аппарата, умение объединять простые движения в сложные, необходимые для правильного произнесения звуков.

Артикуляционная гимнастика включает упражнения, похожие на упражнения обычной гимнастики, только предназначены они для органов артикуляции.

Подвижность и точность работы органов артикуляции: языка, губ, маленького язычка (небной занавески) является одним из главных условий правильного звучания гласных и согласных звуков. Наиболее подвижным органом артикуляции, от которого зависит качество произношения звуков, является язык. Большая часть упражнений артикуляционной гимнастики относится именно к языку как наиболее рабочему органу.

Кончик языка может опускаться за нижние зубы (как при звуках [с, з, ц]), может подниматься за верхние зубы (звуки [т, д, н]), может прижиматься к альвеолам (звук [л]), может вибрировать под напором выдыхаемой струи воздуха (звук [р]).

Передняя часть спинки языка без участия кончика языка может подниматься к альвеолам, образуя с ними щель (звуки [с, з, ц]), может подниматься к небу вместе с кончиком языка и образовывать с ним щель (звуки [ш, ж, щ]).

Средняя часть языка не так подвижна. Без продвижения передней или задней части языка она может только подниматься к твердому небу, это движение необходимо при произнесении звука [й] и всех мягких звуков.

Задняя часть языка может подниматься и смыкаться с небом (звуки [к, г]), или образовывать с ним щель, при образовании звука [х].

Боковые края языка могут приподниматься, прижимаясь к внутренней поверхности коренных зубов, и не пропускать в бок выходящую струю воздуха (звуки [с, з, ц, ш, ж, щ, ч, р]), могут опускаться и пропускать воздушную струю (звук [л]).

Подвижность губ также играет значительную роль в образовании звуков. Губы могут вытягиваться в трубочку (звук [у]), могут округляться (звук [о]), растягиваться в улыбку (звуки [и, ы]). При произнесении звуков [с, з, ц, л] и др. губы должны слегка обнажать верхние и нижние зубы, выдвигаться чуть вперед при произнесении звуков [ш, ж]. Но наибольшей подвижностью обладает нижняя губа, она активна, когда мы произносим звуки [п, б, м, в, ф].

Нижняя челюсть может опускаться и подниматься, это важно для отчетливого звучания гласных звуков.

3.1. Рекомендации к проведению упражнений:

- Сначала упражнения надо выполнять медленно. Полезно задавать наводящие вопросы. Например: что делают губы? Что делает язычок? Где он находится (вверху или внизу)?

- Затем темп упражнений можно увеличить и выполнять их под счёт. Но при этом следить за тем, чтобы упражнения выполнялись точно и плавно, иначе занятия не имеют смысла.

- Занимаясь, нужно следить за тем, чтобы студенты усвоили основные движения.

- Требования повышаются: движения должны быть чёткими и плавными, без подёргиваний.

- Студенты, выполняя упражнения в быстром темпе, умеют удерживать положения языка некоторое время без изменений.

- Если во время занятий язычок у студента дрожит, слишком напряжён, отклоняется в сторону и он не может удержать нужное положение даже короткое время, нужно выбрать более лёгкие упражнения на расслабление мышечного тонуса.

Тема 3. Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання

Вправи опрацьовують зі звуком та звукосполученнями, потім поступово підключають фрази, тексти, в яких контролюється орфоепія, дикція та логіка мови. Тільки в результаті постійного тренування всі дихальні органи звикнуть до автоматичності роботи змішано-діафрагмального типу дихання.

Практичні завдання: Тренінг проводиться не тільки в статиці (стоячи, сидячи, лежачи), а й під час руху (нахилянь, підстрибувань, пробіжок тощо).

Самостійна робота: Виконання вправ на засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання.

Хід практичної роботи

2. Дыхательная разминка

Дыхательная разминка – действенный метод кинезотерапии, она увеличивает объём выдыхаемого и вдыхаемого воздуха, с последующей локализацией выхода, тренирует его глубину, ритмичность, всемерно способствуя постановке диафрагмально-речевого дыхания, нужного для коррекции различных речевых аномалий.

2.1. Упражнения на дыхание

«Снег»

Студенту предлагается подуть на вату, мелкие бумажки, пушинки и тем самым превратить обычную комнату в заснеженный лес. Губы должны быть округлены и слегка вытянуты вперёд. Желательно не надуть щеки, при выполнении этого упражнения.

«Дудочка»

Предложите студенту высунуть узкий язык вперед, слегка касаясь кончиком языка стеклянного пузырька. Выдуть воздух на кончик языка так, чтобы пузырек засвистел, как дудочка.

«Цветочный магазин»

Глубоко медленно вдохнуть через нос, нюхая воображаемый цветочек, чтобы выбрать самый ароматный.

«Косари»

Это упражнение можно выполнять так: на замахе делается вдох и «отведение косы» в сторону, на скручивании диафрагмы – выдох и «взмах косой».

«Фокус»

Это упражнение с кусочком ваты, которое подготавливает к произнесению звука [р]. Вата кладётся на кончик носа. Студенту предлагается вытянуть язык, загнуть его кончик вверх и подуть на ватку, чтобы сдуть её с носа.

«Свеча»

Студенту предлагается дуть на узкую полоску бумаги – «огонёк горящей свечи» так, чтобы не задуть её, а лишь немного отклонить «пламя». Дуть нужно долго, аккуратно, потихоньку.

«Греем руки»

Студенту предлагается контролировать выдох ладошками – дуем на ладошки. Это же упражнение используем при постановке свистящих и шипящих звуков. Студент ладошкой контролирует правильность своего произношения. Если «ветерок» холодный, «зимний», значит звук [с] произносится правильно. При произнесении звука [ш] «ветерок» тёплый, «летний», ладошки греются.

«Ветер и листья»

Вдох на выдохе, раскачиваясь с поднятыми руками, продолжительно произносят «Ф», затем на одном выдохе – ступенчато произносят звук «П» и постепенно опускают руки вниз (листья падают).

«Пузырь»

Надувайся пузырь, надувайся большой, да смотри не лопни... Лопнул: ш-шш-ш (руки разводят в стороны, хлопок)

«Математик»

Счет на выдохе от 1 до 5 и обратно; добрать воздух – счет до 5; добрать воздух от 5 до 1.

«Шарик»

Надувала кошка шар, а котенок ей мешал: Подошел и лапкой – топ! А у кошки шарик – лоп! Ш- Ш- Ш...

«Пчелки»

Глубокий вдох – на выдохе громко считаем до тех пор, пока не кончится воздух

Как-то раз пчела мед
В улей принесла (глубокий вдох) раз пчела, два пчела...

«Медвежата»

Представить, что маленькие медвежата и просят у мамы медведицы кушать. Слова нужно произносить протяжно, баском, четко произнося звук «М».

Мам, меду б нам. Мам, молока бы нам. Мам, малины б нам и т.д.

«Обрызгайте бельё водой» (в один приём, три, пять)

Глубокий вдох и имитация разбрызгивания воды на бельё.

Тема 4. Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі, їх завдання та призначення

Починається робота з самомасажу (вібраційний, гігієнічний, або точковий), які останнім часом увійшли в педагогічну практику. Вони розігрівають м'язи обличчя, шиї, живота, спини, сприяють розслабленню голосомовного апарату, знімають нервово-емоційну напругу, включають системи резонаторів, посилюють тонус та вібраційне відчуття звуку.

Практичні завдання: Тренінг проводиться не тільки в статичі (стоячи, сидячи, лежачи), а й під час руху (нахилянь, підстрибувань тощо).

Самостійна робота: Засвоєння вправ самомасажу

Тема 5 Початкові вправи в русі.

Вправи опрацьовують зі звуком та звукосполученнями, потім поступово підключають фрази, тексти, в яких контролюється орфоепія, дикція та логіка мови.

Практичні завдання: Виконання вправ з м'ячем, скакалкою. Вправи на утримання довгого видиху з використанням тексту (вірші, скоромовки)

Самостійна робота: підготовка короткого віршованого тексту в активному пластичному русі.

Тема 6. Комплекс лікувальної гімнастики з дихання за системою О.М.

Стрельникової та К.П. Бутейка.

Для більш свідомого засвоєння процесу дихання студенти знайомляться з різними методиками про роботу дихального апарату – О.М.Стрельникова, К.П.Бутейко та інші).

Практичні завдання: Тренінг проводиться не тільки в статиці (стоячи, сидячи, лежачи), а й під час руху (нахилень, підстрибувань тощо).

Самостійна робота: Написання рефератів, що знайомлять з системами дихальних методик

Хід практичної роботи

2.2. Упражнения по методике А.Н. Стрельниковой

Правила выполнения дыхательной гимнастики по методике

1. Думайте о вдохе носом, тренируйте его. Вдох резкий, короткий (как хлопок в ладоши).

2. Выдох уходит после вдоха самостоятельно через рот. Не задерживайте и выталкивайте выдох. Вдох – предельно активный (носом), выдох абсолютно пассивный (через рот).

3. Вдох делается одновременно с движениями. В стрельниковской дыхательной гимнастике нет вдоха без движения, а движения без вдоха.

4. Все вдохи делаются в темпоритме строевого (все видели, как маршируют солдаты).

5. Счет в стрельниковской дыхательной гимнастике идет не по 5 и 10, как в традиционной, а только по 8. Считать мысленно, не вслух.

Первое упражнение – «Ладочки». И. п.: прямо, согните руки в локтях (локти вниз) и «по ладони зрителю» – «поза экстрасенса».

Делайте шумные, короткие, ритмичные вдохи носом и одновременно сжимайте ладошки в кулачки (хватательные движения)

Следите за тем, чтобы в момент вдоха плечи не поднимались. Сделайте 4 резких, ритмичных вдоха носом (то есть «шмыгните» 4 раза). Затем руки опустите, отдохните 3-4 секунды – пауза. Сделайте 4 коротких и вдоха, снова – пауза. Помните! Активный вдох носом пассивный выдох через рот. Норма: «пошмыгайте» носом 24 раза по 4.

Второе упражнение – «Погончики». И. п.: прямо. Кисти рук сожмите в кулачки и прижмите к поясу. В момент вдоха толкайте кулачки вниз к полу, бы отжимаясь от него (плечи напряжены, руки прямые тянутся к полу). Затем кисти рук возвратите в исходное положение на уровень пояса. Плечи расслаблены –дох ушел. Выше пояса кисти рук не поднимайте. Сделайте подряд уже не 4 вдоха-движения, а 8. Затем отдых 3-4 секунды и снова 8 вдохов-движений Норма: «провожайте» носом 12 раз по 8.

Третье упражнение – «Насос» (накачивание шины). И. п.: встаньте прямо, ноги чуть уже, чем ширина плеч. Сделайте легкий наклон вперед (руками тянитесь к полу, но не касайтесь его) и одновременно резкий и короткий вдох носом во второй половине наклона. Вдох должен кончиться вместе с наклоном. Слегка приподнимитесь, но не выпрямляйтесь и снова наклонитесь с коротким шумным вдохом. Возьмите в руки свернутую газету (палочку), имитируйте накачивание шины автомобиля.

Наклоны делайте ритмично и легко, низко не кланяйтесь, вполне достаточно наклона в пояс. Спина круглая, а не прямая, голова опущена.

Помните! «Накачивать шину» нужно в темпоритме строевого шага. Делать подряд уже не 8 вдохов-движений, а 16. Затем отдых 3–4 секунды и снова 16 вдохов-движений. Выдох уходит после каждого вдоха самостоятельно (пассивно) через рот.

Четвертое упражнение – «Кошка» (приседание с поворотом). И. п.: встаньте прямо, ноги чуть уже, чем на ширине плеч (ступни ног в этом упражнении не должны отрываться от пола). Сделайте легкое танцующее приседание и одновременно с приседанием – поворот туловища вправо – резкий, короткий вдох. Затем такое же приседание с поворотом влево, и тоже короткий, шумный вдох носом. Вправо-влево, вдох справа – вдох слева.

Выдохи уходят между вдохами сами. Колени слегка сгибайте и выпрямляйте (приседание легкое, пружинистое, глубоко не приседать). Руками делайте хватательные движения справа и слева на уровне пояса. Спина абсолютно прямая, поворот только в талии. Сделайте подряд не 16 вдохов-движений, а 32. Затем отдых 3-4 секунды и снова 32 вдоха-движения. Норма: сделайте 3 раза по 32 вдоха-движения ($32 + 32 + 32 = 96$ – 1 стрельниковская «сотня»).

Пятое упражнение – «Обними плечи» (вдох при сжатии грудной клетки). Исходное положение: руки согните в локтях и поднимите на уровень плеч. Бросайте руки навстречу друг другу до отказа, как бы обнимая себя за плечи, и одновременно с каждым «объятием» резко «шмыгайте» носом. Руки в момент «объятия» идут параллельно друг другу (а не крест-накрест), ни в коем случае не меняйте! их (все равно, какая рука сверху – правая или левая)! широко в стороны не разводите, и не напрягайте. Освоив это упражнение, можно в момент встречного движения рук слегка откидывать голову назад (вдох с потолка). Норма: сделайте 3 раза по 32 вдоха-движения. Отдых после каждой «тридцатки» (32 вдоха-движения) – 3 – 4 секунды.

Шестое упражнение – «Большой маятник» («Насос» + «Обними плечи»). Исходное положение: встаньте прямо, ноги чуть уже, чем на ширине плеч. Наклон вперед – руки тянутся к полу (вдох). И сразу, без остановки (слегка! прогнувшись в пояснице), наклон назад – руки обнимают плечи. И тоже вдох. Кланяйтесь вперед – откидывайтесь назад, вдох с пола – вдох с потолка. Выдох уходит в промежутке между вдохами сам (не задерживайте и не выталкивайте выдох).

Тема 7 Анатомія і фізіологія голосового апарату

Анатомія та фізіологія мовного апарату. Три системи мовного – рухального аналізатора: резонаторна (ротовий, глоточний, носоглоточний резонатори); генераторна (голосові зв'язки, що породжують первинний звук гортані і “відповідальний” за голосні звуки і дзвінки приголосні; шумовий генератор, що породжує інші приголосні); енергетична система (механізми і шляхи “зовнішнього дихання”).

Периферійний відділ (дихальна система, голосова, артикуляційна).

Практичні завдання: Тренінг проводиться не тільки в статистиці (стоячи, сидячи, лежачи), а й під час руху (нахилинь, підстрибувань тощо).

Самостійна робота: Написання рефератів, що закріплюють отримані знання з анатомії та фізіології голосового апарату та гігієни голосу

Тема 8. Техніка мовлення в словесній дії

К. Станіславський про термін “Словесна дія”. Головна мета словесної дії – вплинути на слухача в бажаному напрямі.

Практичні завдання: Тренінг проводиться на запропонованих викладачем текстах

Самостійна робота: підготувати текст з урахуванням вимог теми

Хід практичної роботи

1. Речевая разминка

Цель речевой разминки заключается в том, чтобы настроиться на работу, осознать диапазон своего голоса, привить определенную культуру пользования речевым аппаратом, воспитать у студентов чувство ответственности и за то, что они говорят, и за то, как они произносят речь, чтобы они научились фиксировать внимание на исполнительской стороне своей и чужой речи. Упражнения по технике речи необходимы практически всем студентам: одним они помогают исправлять недостатки речи, другим – не терять приобретенные ранее навыки, всем – позволяют настроиться на урок и подготовить речевой аппарат к говорению.

Речевая разминка направлена на решение нескольких задач: совершенствование четкости произношения, развитие дикции, правильного дыхания; кроме того, она способствует формированию выразительности речи, развитию основных приемов выразительного чтения.

Речевая разминка включает в себя несколько этапов:

Первый этап речевой разминки дыхательные упражнения, так как правильное речевое дыхание – основа речи. Этот этап разминки решает следующие задачи: научить различать элементы речевого дыхания (вдох, выдох, задержка дыхания, добор воздуха); выработать умение делать правильный вдох (носом); научить «увеличивать объем легких» за счет правильно распределенного воздуха; развивать умение правильно выдыхать.

Второй этап речевой разминки – это артикуляционные упражнения, цель которых «разогреть» мышцы языка, щек, губ, что обеспечит им наибольшую подвижность при говорении («вкусное варенье», «почистим зубки», «лошадка» и т.д.)

На третьем этапе речевой разминки, его мы называем «Не запутайся в звуках!», нужно продемонстрировать смысловоразличительную функцию четкого артикулирования звуков, добиваться отчетливого произнесения похожих по звуковому составу слов или групп слов, уметь слышать артикуляционные недочеты в своей и чужой речи.

На четвертом этапе, мы его называем «Не сломай язык», работаем над произнесением разных сочетаний звуков; демонстрируем образцы четкого проговаривания скороговорок в любом темпе. Начинаем работу с коротких легких текстов. Главная задача: научить отчетливо, произносить каждый звук, обращать внимание на работу губ, положение языка, правильное дыхание.

2. Дыхательная разминка

Дыхательная разминка – действенный метод кинезотерапии, она увеличивает объём выдыхаемого и вдыхаемого воздуха, с последующей локализацией выхода, тренирует его глубину, ритмичность, всемерно способствуя постановке диафрагмально-речевого дыхания, нужного для коррекции различных речевых аномалий.

2.1. Упражнения на дыхание

«Снег»

Студенту предлагается подуть на вату, мелкие бумажки, пушинки и тем самым превратить обычную комнату в заснеженный лес. Губы должны быть округлены и слегка вытянуты вперед. Желательно не надуть щеки, при выполнении этого упражнения.

«Дудочка»

Предложите студенту высунуть узкий язык вперед, слегка касаясь кончиком языка стеклянного пузырька. Выдуть воздух на кончик языка так, чтобы пузырек засвистел, как дудочка.

«Цветочный магазин»

Глубоко медленно вдохнуть через нос, нюхая воображаемый цветочек, чтобы выбрать самый ароматный.

«Косари»

Это упражнение можно выполнять так: на замахе делается вдох и «отведение косы» в сторону, на скручивании диафрагмы – выдох и «взмах косой».

«Фокус»

Это упражнение с кусочком ваты, которое подготавливает к произнесению звука [р]. Вата кладётся на кончик носа. Студенту предлагается вытянуть язык, загнуть его кончик вверх и подуть на ватку, чтобы сдуть её с носа.

«Свеча»

Студенту предлагается дуть на узкую полоску бумаги – «огонёк горящей свечи» так, чтобы не задуть её, а лишь немного отклонить «пламя». Дуть нужно долго, аккуратно, потихоньку.

«Греем руки»

Студенту предлагается контролировать выдох ладонками – дуем на ладонки. Это же упражнение используем при постановке свистящих и шипящих звуков. Студент ладонкой контролирует правильность своего произношения. Если «ветерок» холодный, «зимний», значит звук [с] произносится правильно. При произнесении звука [ш] «ветерок» тёплый, «летний», ладонки греются.

«Ветер и листья»

Вдох на выдохе, раскачиваясь с поднятыми руками, продолжительно произносят «Ф», затем на одном выдохе – ступенчато произносят звук «П» и постепенно опускают руки вниз (листья падают).

«Пузырь»

Надувайся пузырь, надувайся большой, да смотри не лопни... Лопнул: ш-шш-ш (руки разводят в стороны, хлопок)

«Математик»

Счет на выдохе от 1 до 5 и обратно; добрать воздух – счет до 5; добрать воздух от 5 до 1.

«Шарик»

Надувала кошка шар, а котенок ей мешал: Подошел и лапкой – топ! А у кошки шарик – лоп! Ш- Ш- Ш...

«Пчелки»

Глубокий вдох – на выдохе громко считаем до тех пор, пока не кончится воздух

Как-то раз пчела мед В улей принесла (глубокий вдох) раз пчела, два пчела...

«Медвежата»

Представить, что маленькие медвежата и просят у мамы медведицы кушать. Слова нужно произносить протяжно, баском, четко произнося звук «М».

Мам, меду б нам. Мам, молока бы нам. Мам, малины б нам и т.д.

«Обрызгайте бельё водой» (в один приём, три, пять)

Глубокий вдох и имитация разбрызгивания воды на бельё.

3. Артикуляционная гимнастика

Артикуляционная гимнастика – это совокупность специальных упражнений, направленных на укрепление мышц артикуляционного аппарата, развитие силы, подвижности и дифференцированности движений органов, участвующих в речевом процессе.

Цель артикуляционной гимнастики – выработка полноценных движений и определенных положений органов артикуляционного аппарата, умение объединять простые движения в сложные, необходимые для правильного произнесения звуков.

Артикуляционная гимнастика включает упражнения, похожие на упражнения обычной гимнастики, только предназначены они для органов артикуляции.

Подвижность и точность работы органов артикуляции: языка, губ, маленького язычка (небной занавески) является одним из главных условий правильного звучания гласных и согласных звуков. Наиболее подвижным органом артикуляции, от которого зависит качество произношения звуков, является язык. Большая часть упражнений артикуляционной гимнастики относится именно к языку как наиболее рабочему органу.

Кончик языка может опускаться за нижние зубы (как при звуках [с, з, ц]), может подниматься за верхние зубы (звуки [т, д, н]), может прижиматься к альвеолам (звук [л]), может вибрировать под напором выдыхаемой струи воздуха (звук [р]).

Передняя часть спинки языка без участия кончика языка может подниматься к альвеолам, образуя с ними щель (звуки [с, з, ц]), может подниматься к небу вместе с кончиком языка и образовывать с ним щель (звуки [ш, ж, щ]).

Средняя часть языка не так подвижна. Без продвижения передней или задней части языка она может только подниматься к твердому небу, это движение необходимо при произнесении звука [й] и всех мягких звуков.

Задняя часть языка может подниматься и смыкаться с небом (звуки [к, г]), или образовывать с ним щель, при образовании звука [х].

Боковые края языка могут приподниматься, прижимаясь к внутренней поверхности коренных зубов, и не пропускать в бок выходящую струю воздуха (звуки [с, з, ц, ш, ж, щ, ч, р]), могут опускаться и пропускать воздушную струю (звук [л]).

Подвижность губ также играет значительную роль в образовании звуков. Губы могут вытягиваться в трубочку (звук [у]), могут округляться (звук [о]), растягиваться в улыбку (звуки [и, ы]). При произнесении звуков [с, з, ц, л] и др. губы должны слегка обнажать верхние и нижние зубы, выдвигаться чуть вперед при произнесении звуков [ш, ж]. Но наибольшей подвижностью обладает нижняя губа, она активна, когда мы произносим звуки [п, б, м, в, ф].

Нижняя челюсть может опускаться и подниматься, это важно для отчетливого звучания гласных звуков.

3.1. Рекомендации к проведению упражнений:

- Сначала упражнения надо выполнять медленно. Полезно задавать наводящие вопросы. Например: что делают губы? Что делает язычок? Где он находится (вверху или внизу)?

- Затем темп упражнений можно увеличить и выполнять их под счёт. Но при этом следить за тем, чтобы упражнения выполнялись точно и плавно, иначе занятия не имеют смысла.

- Занимаясь, нужно следить за тем, чтобы студенты усвоили основные движения.

- Требования повышаются: движения должны быть чёткими и плавными, без подёргиваний.

- Студенты, выполняя упражнения в быстром темпе, умеют удерживать положения языка некоторое время без изменений.

- Если во время занятий язычок у студента дрожит, слишком напряжён, отклоняется в сторону и он не может удержать нужное положение даже короткое время, нужно выбрать более лёгкие упражнения на расслабление мышечного тонуса.

3.2. Упражнения на артикуляцию

«Окошко»

Широко открыть рот – "жарко". Закрыть рот – "холодно".

«Месим тесто»

Улыбнуться, пошлепать языком между губами – "пя-пя-пя-пя-пя...". Покусать кончик языка зубками (чередовать эти два движения).

«Чашечка»

Улыбнуться. Широко открыть рот. Высунуть широкий язык и придать ему форму "чашечки" (т.е. слегка приподнять кончик языка).

«Дудочка»

С напряжением вытянуть вперед губы (зубы сомкнуты)

«Заборчик»

Улыбнуться, с напряжением обнажив сомкнутые губы.

«Маляр»

Губы в улыбке. Приоткрыть рот. Кончиком языка погладить ("покрасить") нёбо.

«Кошечка»

Губы в улыбке, рот открыт. Кончик языка упирается в нижние зубы. Выгнуть язык, горкой упираясь кончиком языка в нижние зубы.

«Поймаем мышку»

Губы в улыбке. Приоткрыть рот. Произнести "а-а" и прикусить широкий кончик языка (поймали мышку за хвостик).

«Лошадка»

Вытянуть губы. Приоткрыть рот. Процокать "узким" языком (как цокают копытами лошадки).

«Пароход гудит»

Губы в улыбке, открыть рот. С напряжением произнести долгое "ы-ы-ы...".

«Слоник пьёт»

Вытянув вперед губы трубочкой, образовать "хобот слоника". "Набирать водичку", слегка при этом причмокивая.

«Индюки болтают»

Языком быстро двигать по верхней губе – "ба-ба-ба-ба...".

«Орешки»

Рот закрыт. Кончик языка с напряжением поочередно упирается в щеки. На щеках образуются твердые шарики – "орешки".

«Качели»

Улыбнуться. Открыть рот. Кончик языка за верхние зубы. Кончик языка за нижние зубы.

«Часики»

Улыбнуться, открыть рот. Кончик языка (как часовую стрелку) переводить из одного уголка рта в другой.

«Блинчик»

Улыбнуться. Приоткрыть рот. Положить широкий язык на нижнюю губу.

«Гармошка»

Улыбнуться. Сделать "грибочек" (т.е. присосать широкий язык к нёбу). Не отрывая языка, открывать и закрывать рот (зубы не смыкать).

«Барabanщик»

Улыбнуться. Открыть рот. Кончик языка за верхними зубами – "дэ-дэ-дэ...".

«Парашютик»

На кончик носа положить ватку. Широким языком, в форме "чашечки", прижатым к верхней губе, сдуть ватку с носа вверх.

Робота над чистомовками

1. Не турбуйте курку, курка клює крупку. Крупка дрібненька, курка маленька.
2. Наш садівник розсаднікувався.
3. Через грядку гріб тхір ямку.
4. Курфюрст скомпрометував ландскнехта.
5. Від лося – лосенята, від свині – поросята.
6. Молодець проти овець, а проти молодця сам вівця.
7. Знайшов – не скач, згубив – не плач.
8. Гандзя квіти пересаджує, бджілочок у сад принаджує.
9. На подвір'ї зелен куш, над кущем літає хрущ, ми прибігли до куща, під кущем нема хруща.
10. Бурі бобри брід перебрели.
11. Бавлять ранньої пори бобренят старі бобри. Бубонить бобер до білки: бобреня боїться бджілки.
12. Стриб-стриб-стриб – підстрибує по стерні рідня: перепілка, перепел, перепеленя.
13. Пугач хвалиться пінгвіну: - Півень дав мені пір'їну. Причеплю, причепурюся, потім паві покажуся.
14. З-під куща перепелиця випадатьомкала перепеленят.
15. У кухаря Валерика розварилися вареники. Розварилися вареники-варенці в Валерика.
16. Сіяв, віяв дід Мусій – вуса, вії у вівсі, сіяв, віяв, висівав, славно пісеньку співав: „Сію, вію, висіваю, бо вівсяні вуса маю!”
17. Фірма ферму будувала, фірмі фарби було мало.
18. Фарбував Федько фанеру, фарбу взяв фіалкам в тон. У шофера-фантазера – фіолетовий фургон.
19. Флокси, флокси на фланелі – фартушок зацвів у Нелі. Із шифону шарфик в Галочки – а на нім рясні фіалочки.

20. Граде, граде, ти не падай нам до саду, падай краще біля саду, де не саджено розсаду.
21. От Кіндрат, так Кіндрат – зуб зламав об мармелад.
22. Галасливі гава й галки в гусенят взяли скакалки. Гусенята їм гелгочуть, щось вони сказати хочуть.
23. Годувала гава гусенят на ганку, зготувала в горщику гарну запіканку.
24. Гусенят багато у нашого Гната.
25. Ходить посмітюха по сміттю, з маленькими посмітюшенятами.
26. Принеси, Трохиме, терку, треба моркву перетерти.
27. Хвала хану.
28. Забиває коваль Клим в топориче з клена клин.
29. Кажє Килинка: „Калинка – не малинка”. Так, так, Килинко, гірка калинка.
30. Сім братів-королів в королівстві кольорів, кожний кольором керує, в королівстві королює.
31. Біг рапортувати, та не добіг, став рапортувати та недорапортував.
32. Марина варила, а Лариса солила.
33. На річці серед мілин збудував собі лин млин. Гріло сонце мілину і дрімалося лину у млині на міліні. А як млин? А млин, як млин: теж дрімав серед мілин.

Рекомендації до проведення індивідуальних занять

Індивідуальні заняття з дисципліни «Мовленнєва культура в аудіовізуальному мистецтві» є невід’ємною складовою підготовки майбутнього фахівця з аудіовізуального мистецтва та виробництва. Загалом ці заняття складають 2 години; проводяться протягом семестру та тематично і змістовно співпадають з основними темами програми.

Мета:

- освоїти в індивідуальній роботі з кожним студентом основні теми курсу;
- виробити навички техніки дихання та техніки мовлення;
- вивчити орфоепічні норми української та російської сучасної літературної мови;
- зкорегувати та виправити мовленнєві недоліки кожного зі студентів;

- опанувати особливості роботи над кожним з різновидів літературного тексту у добраному репертуарі.

Заняття 1 (1 година)

Анатомія і фізіологія голосового апарату. Особливості фізіологічного та фонаційного дихання. Типи дихання. Змішано-діафрагмальний тип дихання в акті фонації. Активізація м'язів «мовного поясу». Опора дихання. Вдихання та видихання. Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання. Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі, їх завдання та призначення. Початкові вправи в русі. Комплекс лікувальної гімнастики з дихання за системою О.М. Стрельникової та К.П. Бутейка.

Зміст занять:

- Особливості фізіологічного та фонаційного дихання.
- Типи дихання.
- Змішано-діафрагмальний тип дихання в акті фонації.
- Активізація м'язів «мовного поясу».
- Опора дихання. Вдихання та видихання.
- Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання.
- Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі.
- Початкові вправи в русі.
- Ведення антисловника, до якого студенти записують слова з порушеною фонематичною структурою та неправильними наголосами, а також слова побутово-ужиткового просторіччя.

Репертуар:

- Чистомовки та скоромовки
- Нескладні віршовані тексти
- Віршований текст у русі
- Гекзаметр
- Короткі тексти інформаційного характеру (до 30 сек)

Література: [1,2,5,8,13]

Додаткова література: [2,3,8,10]

Заняття 2 (1 година)

Техніка мовлення в словесній дії. Теоретичні основи виховання голосу та мовлення. Голосо-мовний тренінг. Дикція та голос. Дикція та орфоепія.

Специфіка мовлення в театрі, кіно, на радіо та телебаченні.

Оволодіння навичками роботи перед мікрофоном, перед телекамерою, на сценічному майданчику. Жанри радіомовлення. Сучасні тенденції телебачення. Виховання особистості як основа підготовки до роботи на телебаченні.

Зміст занять:

- Техніка мовлення в словесній дії.
- Теоретичні основи виховання голосу та мовлення.
- Голосо-мовний тренінг.
- Дикція та голос.
- Дикція та орфоепія.
- Специфіка мовлення в театрі, кіно, на радіо та телебаченні.
- Оволодіння навичками роботи перед мікрофоном, перед телекамерою.
- Ведення антисловника, до якого студенти записують слова з порушеною фонематичною структурою та неправильними наголосами, а також слова побутово-ужиткового просторіччя

Репертуар:

- Короткий прозовий твір «я у запропонованих обставинах»
- Балада (поетична форма)
- Чистомовки та скоромовки
- Нескладні віршовані тексти у парному виконанні в русі
- Короткі тексти інформаційного характеру (до 60 сек)

Література: [1,2,5,8,13]

Додаткова література: [2,3,8,10]

4. Форми поточного та підсумкового контролю;

Індивідуальні завдання:

Конспекти, тести, читання віршованого тексту в активному пластичному русі, відеозапис поетичного твору – лірика громадського звучання.

Методи навчання

Лекції, практичні, індивідуальні заняття, робота з джерелами (художніми, літературними, Internet), кінопокази, аналіз переглянутого та прочитаного матеріалу, самостійна робота.

Форми контролю

Нарахування балів за відповіді на практичних та семінарських заняттях, під час дискусій; за самостійну роботу – драматургічний аналіз творів, іспит.

Розподіл балів, які отримують студенти

Розділ 1			Розділ 2			Розділ 3			Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
10	10	10	10	10	10	10	10	10	90

Розподіл балів за формами контролю.

- робота на практичних та заняттях — до 15 балів
- показ практичної роботи у відеOVERSII — до 20 балів
- виконання практичного завдання — до 15 балів
- відвідування заняття — до 17 балів
- тестування — до 10 балів
- конспект лекцій — до 10 балів

Можлива кількість балів, набраних до підсумкової форми контролю:

Іспит — від 60 до 90 балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

Опорні конспекти лекцій, комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни (ІКНМЗД);, ілюстративні матеріали.

5. Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Пономарів О.Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
2. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.
3. Сербенська О.А., Волощак М.Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. – К.: Вид. центр «Просвіта», 2001. – 204 с.

4. Серб енська О.А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. Праць. – Львів, 2002.
5. <http://www.slovnky.net/>
6. Новий тлумачний словник української мови/ Уклад.: Радченко І.О. – К. – Подільський: Абетка, 2006. – 544 с.
7. Кузнецова О.Д. Засоби масової комунікації. Посібник: Вид. 2-ге, перероблене й доповнене. – Серія «Навчальні та наукові видання професорсько-викладацького складу Львівського національного університету імені Івана Франка» - Львів: ПАІС, 2005. – 200 с.
8. Дмитровський З.Є. Телевізійна журналістика. Навч. посібник. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 208 с.
9. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2003. – 432 с.
10. Шаповал Ю.Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 233 с.
11. Ваніна О. Значення голосу і манери говорити для теле - і радіожурналістів // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2002.
12. Базюк Л. Штрихи до характеристики мовної особистості тележурналіста // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2000.
13. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє / Збірник науково-методичних праць – Львів: Ред. – вид. відділ Львівського університету, - 1997. – 160 с.
14. Жугай В. Проблеми якісної продукції в українському телеєфірі // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2000.

15. Лизанчук В.В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підручник. – Львів: ПАІС, 2000. – 366 с.
16. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2002.
17. Сербенська О. Суржик: «низька мова» безлад чи мовна патологія // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2001.
18. <http://www.glavred.info/ukr/>
19. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР) // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2003.
20. <http://www.internews.ua>
21. <http://ktf.franko.lviv.ua/vivat/book.html>
22. Мітчук О. Нова суспільно-політична лексика сучасних ЗМІ // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2003.
23. Бабич Н. Основи культури мовлення. – Львів, 1990.
24. Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації // Українська періодика: Історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукр. наук. – теорет. конф. / За ред. М.М Романюка. – Львів, 2002.
25. Антонечко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо: 4-е вид. перероб. і доп. – К.: 1997. – 336.
26. Новий словник української мови: У 4 т. – К., 1999. – Т. 1.
27. <http://www.mediabusiness.com.ua/documents/zagalne/ukrinian1/6107.html>
28. Білянська О. Мовна агресія як антипод культури мовлення // Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук. – метод. праць. Львів, 2003.

Допоміжна:

1. Бутейко К. Метод Бутейко. – М.; Патріот, 1990.
2. Гладишева А. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність. – К.: Віпол, 1996.
3. Козлянинова И., Чарели Э. Тайны нашего голоса. Екатеринбург: Диамант, 1992. – С.9 - 171.
4. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К.: Либідь, 1981.
5. Гладишева А. Сценічна мова. Основні поняття та їх тлумачення. – К.: Віпол, 2003.
6. Орфоепічний словник української мови: У 2т. – К.: Довіра, 2001-2004.
8. Артоболовський Г. Художественное чтение. – М.: Просвещение – 1978 – С. 117-157, 186-192.
9. Вербовая Н., Головина О., Урнова В. Искусство речи. – М.: Искусство, 1977.
- 10 Закушнок А. Вечера рассказа. – М.: Искусство, 1984.
- 11.. Ильинский И. Сам о себе. – М.: Искусство, 1984.

V. Інформаційний (електронний) ресурс

1. Бібліотека Харківської державної академії культури
2. Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека імені К. С. Станіславського
3. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
4. Вікіпедія : вільна енциклопедія [Електронний ресурс] // <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Категорії: мова, мовлення, орфоепія, акцентологія, логіка читання, паузування, логічний наголос, основи віршування, типи дихання, мовленнєві вади та робота над ними, стендап, поза кадр, синхрон, тощо.

Навчальне видання

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА

робоча програма та методичні матеріали навчальної дисципліни
для студентів 1-го курсу спеціальності «Аудіовізуальне
мистецтво та виробництво»

Укладач :

Логінова Тетяна Олександрівна

Друкується в авторській редакції

Комп'ютерна верстка **Логінова Т. О.**

План 2019